

REPUBLICA MOLDOVA: DE LA ACORDUL DE ASOCIERE LA STATUTUL DE CANDIDAT PRIVIND ADERAREA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

CZU 327(478):061.1EU

Constantin SOLOMON*

Rezumat: În articol de analizează evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană de la semnarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană până la atribuirea Republicii Moldova statutul de candidat privind aderarea la Uniunea Europeană.

Se investighează Strategia de Integrare Europeană a Republicii Moldova, precum și lansarea Parteneriatului Estic și scopul acestuia. Se evidențiază faptul că Parteneriatul Estic a fost un cadru politic care a permis semnarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană la 27 iunie 2014, ratificat de Legislativ la 2 iulie 2014.

De asemenea, se cercetează condițiile în care Republica Moldova primit statutul de candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, Parteneriatul Estic, Politica Europeană de Vecinătate, Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, Statutul de candidat privind aderarea la Uniunea Europeană.

REPUBLIC OF MOLDOVA: FROM ASSOCIATION AGREEMENT TO CANDIDATE STATUS REGARDING ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

Summary: The article analyzes the evolution of relations between the Republic of Moldova and the European Union from the signing of the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union until the granting to the Republic of Moldova of the candidate status for accession to the European Union.

The European Integration Strategy of the Republic of Moldova is being investigated, as well as the launch of the Eastern Partnership and its purpose. It is highlighted that the Eastern Partnership was a political framework that allowed the signing of the Association Agreement between the Republic of

* Constantin SOLOMON, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, USM, c.solomon1948@gmail.com

Moldova and the European Union on June 27, 2014, ratified by the Legislature on July 2, 2014.

Also, the conditions under which the Republic of Moldova received the status of a candidate for the accession to the European Union are being researched.

Keywords: Republic of Moldova, Eastern Partnership, European Neighborhood Policy, Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union, Candidate status for accession to the European Union.

Introducere. La 28 noiembrie 1994, la Bruxelles a fost semnat Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC) (denumirea deplină – Acordul de Parteneriat și Cooperare între Comunitățile Europene și statele lor membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte), pus în aplicare din 1 iulie 1998, pentru o perioadă inițială de zece ani cu posibilitatea prelungirii acestuia.

Cadrul juridic al relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană are la temelie APC. Odată cu semnarea APC se deschide o nouă etapă în dezvoltarea relațiilor Moldovei cu UE, care era fundamentată pe principiile valorilor democratice și pe un cadru juridic mai avansat decât cel oferit de Acordul de Cooperare economico-comercială încheiat de UE cu fosta URSS. Concepția politicii externe a Republicii Moldova adoptată de Parlament la 8 februarie 1995 interpretează APC ca un prim pas pe calea integrării graduale a Moldovei în UE [1].

Semnarea APC consacră Republica Moldova în calitate de partener direct al UE. Prin APC Moldova a reușit să imprime pondere statutului său de actor al vieții internaționale și credibilitate imaginii sale de stat, adept al valorilor democratice. Sfârșitul anului 1994 și prima jumătate a anului 1995 este perioada când Moldova apare într-o lumină favorabilă pe arena internațională. Anume în această perioadă la 13 iulie 1995, Moldova devine prima țară din CSI, care este admisă în Consiliul Europei [2, p.63], pas important pe calea apropierii țării noastre de UE.

APC a instituționalizat, pentru prima oară relațiile de cooperare a Moldovei cu UE. Astfel, parteneriatul moldo-comunitar a fost ierarhizat în trei trepte: Consiliul de Cooperare, la nivel de miniștri, Comitetul de Cooperare, la nivel de înalți funcționari, și Comitetul Parlamentar de Cooperare, la nivel de membri ai Parlamentului European și ai Parlamentului Moldovei. Principala responsabilitate a acestor instituții a

constat în monitorizarea implementării APC în domeniile politic, economic, juridic, financiar, social și cultural [3, p.50].

În baza art.50 a APC, UE s-a obligat să acorde Republicii Moldova asistență tehnică necesară pentru realizarea măsurilor de armonizare a legislației, care poate include schimb de experți; furnizarea informațiilor rapide; organizarea seminarelor; ajutor de pregătire a specialiștilor; ajutor pentru traducerea legislației comunitare.

APC a avut efecte pozitive asupra relațiilor Moldovei cu UE. Printre realizările principale ale APC pot fi evidențiate dezvoltarea unui dialog politic structurat și continuu cu UE, implicarea UE în promovarea reformelor interne, și, în primul rând, colaborarea Republicii Moldova cu UE în cadrul programului TACIS (Asistență Tehnică Comunității Statelor Independente), care este cel mai mare program de asistență tehnică și financiară din lume.

În anul 1999 la inițiativa SUA, prin intermediul Germaniei, Uniunea Europeană a lansat Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Pactul prevedea o perspectivă clară de integrare deplină în UE, pe care el o deschidea țărilor din Europa de Sud-Est. Pactul prevedea trei mese de negocieri:

1. Cooperarea politică;
2. Cooperarea economică;
3. Lupta cu crima organizată transfrontalieră.

Interesul Republicii Moldova față de Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est era determinat, în primul rând, de avantajele pe care acesta le oferea în scopul soluționării problemelor stringente cu care se confrunta Republica Moldova, dar mai ales de perspectiva de integrare în UE. Pactul de Stabilitate oferea Republicii Moldova un cadru politic regional care trebuia să contribuie, pe termen scurt, la eliminarea neîncrederii față de problemele ce pot fi rezolvate, iar pe termen lung, la dezvoltarea și consolidarea statului moldav.

Moldova a obținut recunoașterea legitimității aderării la Pactul de Stabilitate în rezultatul mai multor demersuri. Astfel, majoritatea statelor europene și mai multe instituții europene precum: Comisia Europeană, Parlamentul European, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, Inițiativa Central-Europeană, Cooperarea Economică la Marea Neagră s-au pronunțat în favoarea includerii Republicii Moldova în

Pactul de Stabilitate. Moldova a reușit să deschidă ușa Pactului de Stabilitate. Ea a fost invitată să participe la unele din activitățile și proiectele acestuia în special la cele ce țin de mesele de lucru 1 și 2, precum: Buna guvernare, Campania de promovare a unei societăți multietnice, Inițiativa privind combaterea crimei organizate, Inițiativa lupta împotriva corupției și altele.

La 28 iunie 2001 V.Voronin a semnat la Bruxelles Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est [4, p.57]. De menționat, însă, că o problemă semnificativă în calea integrării republicii în Pactul de Stabilitate a fost lipsa la Chișinău a unei orientări pro-europene și absența unui consens național care ar fi sprijini această orientare.

Politica Europeană de Vecinătate (PEV) reprezintă o nouă abordare în cadrul relațiilor dintre Uniunea Europeană și vecinii săi, abordare ce o depășește pe cea tradițională bazată pe cooperare. Această politică constituie un cadru de consolidare a relațiilor de vecinătate și vizează intensificarea cooperării cu statele vecine UE lărgite în vederea creării unei zone de prosperitate și buna vecinătate, a unui „cerc de prieteni” la frontierele Uniunii.

Obiectivul principal al PEV este împărțirea beneficiilor aduse de extinderea UE din 2004 cu țările vecine. Un alt scop este cel stabilit prin Strategia Europeană de Securitate din 2003, și anume creșterea securității în vecinătatea Uniunii extinse.

Politica Europeană de Vecinătate nu oferă statelor vizate (statele din Estul Europei și statele mediteraneene și din iunie 2004 și statele sud-caucaziene) perspectiva aderării la UE, ci permite o relație privilegiată cu vecinii și o mai bună orientare a eforturilor în domenii de importanță vitală pentru apropierea statelor vizate de standardele europene.

Printre beneficiile oferite de PEV se numără cele ce țin de dezvoltarea economică și socială precum și obținerea accesului pe piața internă și integrarea în cadrul altor politici europene: educația, pregătirea profesională și tineretul, cercetarea, probleme de mediu, cultura, politica audio-vizualului.

La 12 mai 2004 Comisia Europeană prezintă „Politica Europeană de Vecinătate, Strategia și Rapoartele de Țară” care stabilește pașii concreți de implementare a politicii de vecinătate și modul de extindere a beneficiilor lărgirii UE asupra noilor săi vecini.

Atingerea acestor scopuri urma să se facă prin definirea împreună cu țările vecine vizate a unui set de priorități ce vor fi înaintate în Planuri de Acțiune care reprezintă documentul politic-cheie în dezvoltarea relațiilor dintre UE și vecinii săi.

În contextul relațiilor cu țările vecine menționăm că unul din primele documente ale PEV a fost acela privind readmisia, adică cetățenii care pleacă ilegal peste hotare trebuie să se întoarcă înapoi în țară.

La 9 decembrie 2004 au fost publicate Planurile de Acțiuni a 7 țări, inclusiv al Moldovei. În pofida cadrului nou de cooperare, baza juridică a relațiilor dintre Republica Moldova și UE a rămas același – APC.

Astfel, Republica Moldova a intrat într-o nouă fază a relațiilor cu Uniunea Europeană. În vederea cooperării cu succes între Republica Moldova și UE în cadrul PEV, au fost luate măsuri de consolidare a cadrului instituțional al integrării europene a Republicii Moldova, a fost adoptat Planul de Acțiuni UE – Moldova (februarie 2005 – ianuarie 2008) [5].

Planul de Acțiuni UE – Moldova (PAUEM) recunoaște aspirațiile europene ale Moldovei, dar specifică, de asemenea, că pentru viitorul apropiat APC rămâne o bază validă pentru cooperarea UE –Moldova. În acest fel, PAUEM nu substituie APC-ul existent, dar îl suplimentează. Adică, Planul de Acțiuni nu este un document juridic, precum APC, ci unul politic.

PAUEM stabilește un set comprehensiv de priorități în domeniile cuprinse de APC. Șapte priorități din cele zece vizează dimensiunea politică a procesului de cooperare dintre UE și Moldova și anume: dialogul politic și reformele; cooperarea pentru soluționarea conflictului transnistrean; reforma și dezvoltarea social-economică; comerțul, piața și reforma regulatorie; cooperarea în domeniul justiției; transport, energie, telecomunicații, mediu și cercetări, dezvoltare și inovare; și contactele interumane.

Majoritatea acestor obiective și acțiuni/măsuri cade pe responsabilitatea Moldovei, 14 se referă explicit la UE, iar 40 vizează în egală măsură UE și Moldova.

Progresul în implementarea PAUEM a fost monitorizat de Guvernul Republicii Moldova, de Comisia Europeană și de organizații ale societății civile.

Planul de Acțiuni UE – Moldova a fost stabilit din februarie 2005 până în ianuarie 2008, însă el a fost prelungit până în 2009, dar Moldova nu a reușit realizarea acestuia nici în 2009.

Faptul că implementarea PAUEM a fost prelungită încă pentru un an demonstrează că UE percepe acest proces ca fiind nerealizat în totalitate, în special în domeniile: respectarea drepturilor omului, libertatea presei, independența justiției, combaterea corupției și climatul de afaceri.

În opinia experților locali și europeni, pentru a eficientiza cu adevărat procesul de integrare europeană sânt necesare schimbări concrete. În același timp, cauzele care au contribuit la neîndeplinirea acestor sarcini sânt: abordarea PAUEM de către autoritățile centrale ca pe o listă de activități care trebuie bifate, alocarea necorespunzătoare a resurselor financiare destinate aplicării reformelor, starea deplorabilă a clasei politice autohtone, insuficiența capacităților administrative, coordonarea defectuoasă a eforturilor de implementare a PAUEM între Legislativ și Guvern, ineficiența sistemului judecătoresc, nivelul înalt al corupției în instituțiile guvernamentale etc.

În acest context specificăm că implementarea PAUEM a oferit totuși numeroase ocazii pentru responsabilitatea guvernării în promovarea unor obiective specifice, precum și pentru monitorizarea din partea societății civile și a unui șir de instituții internaționale cum guvernarea își onorează angajamentele.

Planul de Acțiuni a contribuit la angajarea mai vizibilă și participativă a Uniunii Europene în Republica Moldova: numirea Reprezentantului Special pentru Republica Moldova (martie 2005), inaugurarea Delegației Comisiei Europene în Moldova (octombrie 2005), instituirea Misiunii de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM) (decembrie 2005), deschiderea Centrului Comun de Vize pe lângă Ambasada Ungariei în Republica Moldova (aprilie 2007), aprobarea Regulamentului privind Preferințele Comerciale Autonome (octombrie 2007), nominalizarea Delegației Uniunii Europene (decembrie 2009).

Adică Planul de Acțiuni a actualizat dialogul dintre părți și a extins într-o anumită măsură oportunitățile de cooperare, plasând Republica Moldova într-o perspectivă geopolitică ancorată pe conceptele de vecinătate europeană.

La 16 septembrie 2003 Comisia Națională Pentru Integrare Europeană a aprobat și a prezentat Comisiei Europene Concepția Integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

În anul 2005, s-a produs impulsivitatea dialogului politic bilateral pe platforma integrării europene a celor două state, fiind adoptată Strategia de Integrare Europeană a Republicii Moldova.

Strategia de Integrare Europeană a Republicii Moldova a fost elaborată de către experți din Republica Moldova atât din structurile de stat cât și de reprezentanții organizațiilor neguvernamentale (ONG-uri), coordonată de Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova (actualmente MAEIE) și Institutul de Politici Publice.

Strategia de Integrare Europeană a Republicii Moldova este un document intern al Republicii Moldova cu privire la realizarea Concepției Integrării Republicii Moldova în UE, care are drept scop pregătirea țării pentru aderarea în viitor la UE.

La elaborarea structurii Strategiei Europene a Republicii Moldova s-a ținut cont de experiența altor țări, precum și de reglementările UE care se refereau la procesul de extindere. După lansarea consultărilor asupra Planului de Acțiuni structura Strategiei Europene a fost modificată astfel ca să fie coordonată cu cea a Planului de Acțiuni.

Examinând poziția guvernării comuniste referitoare la integrarea economică regională (CSI vs. UE) în anii 2001-2009, menționăm un moment pozitiv în abordarea problemei integrării în UE. Astfel, toate guvernările precedente vedeau procesul de integrare a Republicii Moldova doar pe plan extern, aceasta fiind sarcina exclusivă a MAE. Însă, guvernarea comunistă, vorbind despre procesul integraționist european, pune accentul principal pe activitatea pe plan intern – adaptarea legislației naționale la cea comunitară, crearea cadrului instituțional necesar, promovarea comerțului cu țările UE și a Europei de Sud-Est în baza reglementărilor UE și ale OMC, ridicarea nivelului dezvoltării economice etc. Președintele V.Voronin a afirmat în repetate rânduri că prioritatea esențială a politicii externe a Republicii Moldova este procesul de integrare europeană, care este ideea noastră națională [6, p.7-13].

O etapă de tranziție spre aderarea la UE este Parteneriatul Estic (PaE). Concepția PaE este o parte componentă a Politicii Europene de Vecinătate. PaE este o inițiativă comună care implică Uniunea Euro-

peană, statele sale membre și 6 parteneri din Europa de Est și Caucazul de Sud: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina. Apropos, Armenia, Azerbaidjan și Georgia nu sânt situate în Europa de Est, dar lucrul acesta este legat de problema politică, deoarece condiția a fost ca în PaE să intre țările post-sovietice, cu atât mai mult că Georgia este riverană la Marea Neagră.

La 7 mai 2009 la Praga a fost lansat Parteneriatul Estic cu scopul de a pune în aplicare o asociere politică și de integrare economică între UE și partenerii săi răsăriteni. Se presupunea noi Acorduri de Asociere, inclusiv zonele de liber schimb și integrarea în economia UE. Aceasta permitea, de asemenea, facilitarea călătoriilor în UE prin liberalizarea treptată a vizelor, însoțită de măsuri de combatere a migrației ilegale.

Au fost trasate patru domenii prioritare ale Parteneriatului Estic:

1. Consolidarea instituțiilor și a bunei guvernări cu scopul de a ajuta partenerii să dezvolte o mai mare flexibilitate pentru a face față provocărilor la stabilitatea lor.
2. Promovarea mobilității și a contactelor interumane. Cetățenii Republicii Moldova care dețin pașapoarte biometrice pot călători fără viză în spațiul Schengen începând din aprilie 2014.
3. Oportunități de piață. Se prevăd o serie de acțiuni și instrumente menite să stimuleze comerțul dintre țările partenere în cauză și UE.
4. Interconectările – îmbunătățirea securității energetice, inclusiv a energiei infrastructurii și sporirea eficienței acesteia [7].

La 8 septembrie 2010 a fost lansat studiul „Parteneriatul Estic – instrucțiuni de utilizare. Republica Moldova ca o oportunitate”. Autorii studiului, realizat de centrul Român de Politici Europene (CRPE), constată că Republica Moldova ar putea fi povestea de succes care să dea viabilitate și credibilitate Parteneriatului Estic [8]. Potrivit aceluiași studiu Republica Moldova și Ucraina sânt cele mai avansate țări în ceea ce privește integrarea europeană, remarcându-se o recuperare rapidă de ritm și viteză din partea Moldovei. De altfel, majoritatea cetățenilor privesc perspectiva europeană a Republicii Moldova drept o șansă privind creșterea nivelului de viață.

Summit-ul PaE de la Vilnius din 28-29 noiembrie 2013 a evaluat progresele realizate de cele 6 state partenere, stabilind totodată obiectivele pentru perioada anilor 2014-2015 până la Summit-ul de la Riga

planificat pentru luna mai 2015. Parteneriatul Estic era unicul cadru care permitea Republicii Moldova să conlucreze cu UE până la semnarea Acordului de Asociere.

La 27 iunie 2014 a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană (denumirea deplină – Acorde de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte și Republica Moldova, pe de altă parte [9], fiind ratificat de Parlamentul Republicii Moldova la 2 iulie 2014. Acordul are 1812 pagini, 465 articole și 35 anexe. Astfel, a fost stabilit un nou cadru juridic pentru avansarea relațiilor dintre țara noastră și structurile europene spre o treaptă calitativ superioară, cea a asocierii politice și integrării economice cu UE. Aceste trei bonusuri: liberalizarea regimului de vize, semnarea Acordului de Asociere și al Zonei de Liber Schimb (DCFTA) reprezintă o condiționalitate pozitivă a UE față de Republica Moldova.

Raportul privind realizarea Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere pe perioada 2017-2019, publicat la 30 iunie 2017, reflectă principalele realizări și restanțe în îndeplinirea acțiunilor realizări și restanțe în îndeplinirea acțiunilor ale căror termen de implementare l-a constituit primul semestru al anului 2017. Evaluarea cantitativă a nivelului de realizare a Planului indică implementarea în proporții de 60% din totalul de 191 acțiuni, inclusiv cu caracter continuu, fiind realizate 113 și nerealizate 78. O acțiune se consideră realizată doar în cazul publicării actului normativ în Monitorul Oficial. Drept urmare, în perioada dintre prezentarea Raportului și publicarea lui în Monitorul Oficial au mai fost realizate cu depășirea termenului scadent 17 acțiuni, constituind 68% de acțiuni realizate din totalul măsurilor prevăzute [10].

Pentru Republica Moldova Acordul de Asociere poate fi considerat drept consolidarea cursului european al țării, acesta presupunând inițierea unor schimbări radicale în țară, și odată ce Moldova este susținută de UE poate să-și realizeze planurile de acțiune – europenizarea, democratizarea și implementarea eficientă a reformelor în vederea adoptării standardelor europene. Semnarea Acordului a întărit dorința de a opta pentru perspectiva de aderare la UE în urma implementării angajamentelor asumate în cadrul acestuia. Printre prioritățile

înaintate față de conducerea Republicii Moldova sânt plasate: crearea instituțiilor funcționale în serviciul cetățenilor, combaterea eficientă a corupției, asigurarea unei justiții libere și a unei economii cu adevărat de piață, Referitor la perspectiva europeană pentru Republica Moldova accentuăm că UE și Republica Moldova se vor angaja în reforme cu scopul de a aduce Moldova și guvernarea acesteia mai aproape de standardele UE [11, p.93].

Semnarea Acordului de Asociere este doar un prim pas spre integrarea europeană. Exemplul României și Bulgariei a demonstrat că procesul de aderare la UE a fost destul de anevoios și, în primul rând negocierile referitor la Acquis-ul comunitar structurat în 31 de capitole.

Statutul de țară candidat nu înseamnă neapărat inițierea imediată a negocierilor în vederea aderării. Țara candidată trebuie, mai întâi, să îndeplinească o serie de condiții.

În vederea coordonării eforturilor autorităților naționale a fost elaborat un plan de acțiuni pentru implementarea celor 9 condiții formulate de Comisia Europeană: reformarea justiției; cadrul electoral; combaterea corupției; deoligarhizarea și reducerea influenței intereselor private; combaterea criminalității organizate și spălării banilor; îmbunătățirea serviciilor publice, reforma administrației publice; managementul finanțelor publice; implicarea societății civile; drepturile omului [13].

Adică, procesul de aderare la Uniunea Europeană este foarte complex, trebuie respectate anumite reguli, cerințe, ca toate cele 27 de țări membre ale Uniunii Europene să accepte unanim cererea Republicii Moldova de aderare la UE.

Uniunea Europeană acordă Republicii Moldova ajutor în toate domeniile. Astfel, la începutul lunii mai 2023 Comisia Europeană a anunțat că a debursat un împrumut în valoare de 40 milioane de euro drept sprijin financiar pentru Republica Moldova. Banii fac parte din asistența macrofinanciară acordată Chișinăului, în valoare totală de 150 mln. de euro. Împrumutul de 40 mln. de euro completează plata celei de-a doua tranșe de 50 mln. de euro, din care 10 mln. de euro sub formă de grant au fost plătite la începutul lunii aprilie 2023. Debursarea celei de-a doua tranșe a fost posibilă după ce „Comisia a ajuns la concluzia că Republica Moldova a îndeplinit, în linii mari, condițiile de politică convenite cu EU pentru eliberarea plății”, „Moldova a consolidat, de

exemplu, guvernarea sectorului public, a făcut progrese în ceea ce privește guvernarea sectorului financiar și a consolidat statul de drept", este specificat în comunicatul de presă al Comisiei Europene [14, p.1].

De menționat că următoarele etape în relația Republicii Moldova cu Uniunea Europeană vor fi determinate de două aspecte importante. În primul rând, de capacitatea autorităților de reformare și de îndeplinirea condiționalităților impuse de Comisia Europeană. În cel de-al doilea rând, de voința politică a statelor membre ale comunității europene, care vor decide următoarele etape din procesul de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Referințe bibliografice:

1. Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.II. – Chișinău, USM, 2000, p.96-101.
 2. Cozma A. Republica Moldova – Consiliul Europei: parteneriat pentru democratizare (1990-2010). – Chișinău, Lumina, 2011.
 3. Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). – Chișinău, Cartdidact, 2009.
 4. Gorincioi R. Dimensiuni euro-atlantice și regionale ale diplomației moldovenești. // Cooperare regională și integrare europeană în Sud-estul Europei: studii de caz. Chișinău: USM, 2006, p.57-59.
 5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.356 din 22 aprilie 2005.
 6. Voronin V. Ideea noastră națională este integrarea europeană // Administrarea Publică. – Chișinău, AAP, 2006 nr.3(51), p.7-13. <http://eeas.europa.eu/eastern/about/index.en.htm> [accesat 24.04.2023].
 7. Moldova ar putea fi o poveste de succes // Timpul, 2010, 18 septembrie.
 8. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. 30.08.2014, nr.1. 260/4.
 9. Realizarea Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană 2017-2019. Semestrul 1 2017. <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Raport-privind-implemmentarea-PNAAA-Sem-1-2017.pdf> [accesat 24.04.2023].
 10. Boțan Ig. Prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană. – Chișinău, Arc, 2014.
 11. Radio Moldova. Știri. 28 aprilie 2022.
 12. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ganda223801>[accesat 02.05.2023].
- Republica Moldova a primit un împrumut de 40 mln. de euro din partea UE.
// Moldova Suverană, 2023, 5 mai.